

Natüralist Üsluptaki Çiçek Resimleri: Hoca Sadeddin Efendi'nin *Selimname*'si

Geliş Tarihi/Received: 11.05.2021
Kabul Tarihi/Accepted: 08.02.2022
DOI: 10.46372/arts.1008110

Dr. Öğr. Üyesi Sevda EMLAK
İzmir Demokrasi Üniversitesi, GSF
Geleneksel Türk Sanatları Bölümü
sevda.emlak@idu.edu.tr
ORCID: 0000-0001-5311-6726

ÖZ

Osmanlı tezhip sanatında, dini, ilmi, edebi ve bilimsel yazma eserlerin süslemesinde kullanılan motifler farklı üsluplarla karşımıza çıkmaktadır. Çalışma konumuz Uppsala Üniversitesi Kütüphanesi koleksiyonunda bulunan Osmanlı dönemi eserlerinden olan *Selimname*'nin tezyinatında yer alan natüralist üsluptaki çiçek resimleridir. Natüralist çiçekler ile tezyin edilen *Selimname*'nin süsleme alanları, dönem özellikleri, motif anlamları, renk ve kompozisyon özellikleri değerlendirilerek eserde kullanılan motiflerden çizimler yapılmıştır. Araştırmanın sonucunda Hoca Sadeddin tarafından Osmanlı Türkçesiyle yazılan eserin 43 varağında süsleme yapıldığı görülmektedir. Eserin halkâr tezyinatında natüralist üslupta çiçeklerden gül, sümbül, lale, siklamen, karanfil ve ayrıca bulut motifleri yer almıştır. Yazma eserin cilt, halkâr ve ferağ kaydı süslemelerinde natüralist üslupta motifler kullanılmıştır. Eserin yazıldığı döneme ilişkin bir kayıt bulunmamasından, yazarı Hoca Sadeddin'in (1536-1599) yaşadığı yıllar göz önünde bulundurularak XVI. yüzyılda yazıldığı anlaşılmaktadır. *Selimname* eserinde kullanılan natüralist motifler, Osmanlı natüralist çiçek üslubu ve bu üslubun yazma eserlerde kullanımı hakkında bilgi verdiği için Türk sanatları alanına önemli bir kazanımdır.

Anahtar Kelimeler: selimname, yazma eser, natüralist çiçek resimleri, hoca sadeddin efendi

Emlak, S. (2022). Natüralist Üsluptaki Çiçek Resimleri:
Hoca Sadeddin Efendi'nin *Selimname*'si.
ARTS: Artuklu Sanat ve Beşeri Bilimler Dergisi, 7, 179-202.

Flower Paintings in the Naturalist Style: Hodja Sadeddin Efendi's *Selimname*

ABSTRACT

In Ottoman illumination art, motifs used to decorate religious, scientific, literary, and scientific manuscripts appear differently. The study subject is flower paintings in naturalist style the decoration of the *Selimname*, which is one of the Ottoman period works in the collection of the Uppsala University Library. The ornamental areas, period features, meanings of motif, color and composition features of *Selimname*, which was decorated with naturalistic flowers, were evaluated, and drawings were made from the motifs used in work. Consequently, it's seen that decorated the 43 foil of the work written by Hoca Sadeddin in Ottoman Turkish. In the halkâr ornaments of the work, rose, hyacinth, tulip, cyclamen, carnation, and cloud motifs were used a naturalistic style. Naturalistic motifs were used to decorate the manuscript's binding, halkâr, and ferağ record. Since there was no record of the period when the work was written, it's predicted that it was written in the 16th century, considering the years (1536-1599) when the author, Hodja Sadeddin, lived. The naturalistic motifs used in the *Selimname* work are an important achievement for the field of Turkish arts, as it gives information about the Ottoman naturalist flower style and the use of this style in manuscripts.

Keywords: selimname, manuscript, naturalistic flower paintings, hodja sadeddin efendi

GİRİŞ

Yazma eserler tarih boyunca ilk kaynaklar olması dolayısı ile yüzyıllarca bilim ve sanat bakımından birçok araştırmaya konu olmuşlardır. Konuları itibariyle dini, ilmi, edebi ve tarihi olarak ayrılan yazma eserler başlı başına son derece önemli kaynaklardır. Osmanlı tarihinde mühim bir yere sahip olan padişahların isimlerini taşıyan yazma eserler hem sanat hem muhteviyat bakımından son derece önemli eserlerdir. Osmanlı padişahlarının isimlerinden oluşan ayrı bir grup olarak karşımıza çıkan ve ilk defa Yavuz Sultan Selim zamanında ortaya çıkan bu eserler arasında selimnameler; Yavuz Sultan Selim dönemi ile ilgili eserleri (Uğur, 2009, s. 440-441) ve II. Selim'in yıllarını anlatan, mensur ve manzum şekilde yazılan tarihi eserler olarak bilinirler. Bu eserlerden Kazasker Vusûlî Çelebi'nin *Selimname*'sinde II. Selim konu alınırken bilinen diğer eserlerde I. Selim'i anlatmaktadır. Selimnamelerin çoğunluğu Türkçe ve Arapça yazılmıştır (Argunşah, 2009, s. 31-47).

Tarihte kaleme alınmış selimnameler arasında İdris-i Bitlisi'nin Farsça *Selimşahnamesi*, Şükri-i Bitlisi'nin 5829 beyit Türkçe yazılmış *Selimname*'si, Kebir bin Üveys Kadızade tarafından yazılan *Gazavat-ı Sultan Selim* eseri, Ali bin Muhammed el Lahmi el Mağribi'nin 923/1517 tarihinde temize çekip *ed-Dürül-meşan fi sireti'l-muzaffer Selim Han* eseri Muhyi adında bir müellifin yazdığı eser olarak bilinen ve İznik-i Ali'nin eserine dayanan *Selimname*, Şirazlı Molla Muhammed'in *Şahneme-i Selim Han* adlı eseri, İshak Çelebi'nin *Selimname*'si, Sücudi Çelebi'nin *Selimname*'si, *Bag-ı Firdevs-i Guzat Ravza-i Ehli Cihad veya Tarihi Sultan Selim Han* adı ile bilinen Keşfi Mehmed Çelebi'nin Türkçe *Selimname*'si, Sadi b. Abdülmüteal'in *Selimname*'si, Celalzade Mustafa Çelebi'nin yazdığı *Measir-i Selim Han* adı ile bilinen eser, Hoca Sadeddin Efendi'nin *Selimname*'si (Uğur, 2009, s. 440-441), Arifi'nin Farsça *Selimname*'si (Argunşah, 2009, s. 31-47) ve bunların dışında Şühudi, Senâî, İznîkî Seyyid Mehmed Hayati ve Carullah b. Fahdî'l Mekki gibi şairlerin ve müelliflerin yazdığı *Selimname*'lerin yanı sıra müellifi bilinmeyen başka eserler de mevcuttur (Uğur, 2009, s. 440-441).

Selimnamelerde; Sultan Selim'in İran ve Mısır seferinin yanı sıra Çaldıran Savaşı ile ilgili bilgiler de yer almaktadır. İran seferindeki durumlar ve ordularının konakladığı noktalar hakkındaki konular ile sultanın padişahlık dönemi öncesi ve sonrasında yaşadığı olaylara yer verilmiştir. Ayrıca Yavuz Sultan Selim'in babası ve kardeşleriyle arasında geçen olaylar, taht kavgaları ve Sultan Selim'in padişahlık hayatı gibi konuları da ihtiva etmektedir (Uğur, 2009, s. 440-441).

Selimnameler arasında Osmanlı döneminin ünlü tarihçisi ve Şeyhülislamı olan Hoca Sadeddin'in *Selimname*'sine bakıldığında Sultan Selim'e övgüleri dile getiren ve sultanın şanına uygun on iki hikâyeden oluştuğu görülür. Eserde Sultan Selim; yapacağı seferler için ilahi emirler alan bir Veli olarak gösterilmektedir (Uğur, 1978, s. 378). Hoca Sadeddin Efendi'nin *Selimname*'si kendisinin bizatihi gözlemlediği olaylar ve babasından çocukluk zamanlarında dinlediği hikayeler ile Osmanlı devletinde yüksek mertebedeki devlet adamlarının rivayetlerinde geçen tarihi bilgilerin kaleme alındığı bir eserdir. Diğer bir ifade ile Sultan Selim'in kıssalarını ihtiva eden önemli bir eserdir (Severcan, 1992, s. 74; Daş, 2003b, s.130). Eserde yazılanların bir bölümü yazarın babası Hasan Can tarafından bizzat yaşanmış ve oğlu Hoca Sadeddin'e aktarılmış olaylar, diğerleri ise güvenilir kişiler tarafından işitilmiştir. Hoca Sadeddin'in *Selimname*'si; edebi gösterişi, üslup ve metodu, olayları ele alışı bakımından muhteşem bir şaheserdir (Uğur, 1978, s. 378). Padişah hocası ve Şeyhülislâm sıfatları ile ilmi konularda siyasi nüfuza da sahip olan ve mühim mevkide olan Hoca Sadeddin Efendi'nin en bilindik eseri, kuşkusuz, İdris-i Bitlisi, Aşık Paşazade, Neşri, Hadidi Kemal Paşazade gibi Osmanlı ve İbn Hacer el-çalışkan-i, Şerefeddin Ali Yezdi gibi Arap ve İranlı müelliflerin eserlerinden etkilenererek ancak daha çok büyük babası Hâfız Mehemed-i İsfehâni ve babası Hasan Can'ın naklettiği bilgilere dayanarak yazdığı *Tâcü't- Tevârih* adlı kitabıdır (Uğur, 1978, s. 378).

Hoca Sadeddin' in hayatı ile ilgili bazı bilgilere göre babası Hasan Can'ın güvenilir bir devlet adamı olması sultana yakın kişiler arasında olmasına olanak sağlamıştır. Hoca Sadeddin' in babasının saray ortamına yakın oluşu oğlunun iyi bir eğitim öğretim almasına imkân sağlamıştır. Bu sebeptendir ki Hoca Sadeddin'in Osmanlı Devleti'nin diplomasi, kültür ve geleneğini çok iyi tanımasına imkân sağlamıştır (Daş, 2003a, s.165-207). Hoca Sadeddin Efendi'nin *Selimname* adlı eserinin birçok nüshası bulunmaktadır. *Selimname* ve birçok yazma eserde olduğu gibi eserin ihtiva ettiği bilgilerin yanı sıra tezyinatının da büyük önem taşıdığıdır. Yazma nüshalarda yapılan süslemeler, dönemin renk ve kompozisyon özelliklileri hakkında bize bilgi verirken, bazı tasvirlerin metni destekleyici ya da metinden bağımsız yapıldığı bilinmektedir. Yazma eserlerde sıkça rastladığımız yarı natüralist üslubun işlendiği birçok eser bulunmaktadır. Bu eserlerden biri de Uppsala Kütüphanesinde bulunan Hoca Sadeddin Efendi'nin *Selimname*'sidir.

Türk sanatında natüralist üslupta çiçek tasvirlerinin ortaya çıktığı yüzyıldan sonra; birçok alanda natüralist üslup adı verilen çiçek ve bitkilerin tasvirlerinin ele

alındığı görülür. Bu üslubun uygulandığı birçok eser bulunmaktadır. Mimari, tekstil, çini vb. birçok alanda yer alan natüralist üsluptaki çiçekler çeşitli yazma eserlerin tezyinatında kullanılmaktadır. Bu natüralist çiçeklerden gül, lale, sümbül, karanfil, siklamen vb. motifler tek başına ya da çiçek demeti şeklinde resmedilmiştir. Çiçek tasvirlerine en erken tarihli örnek IV. yüzyıldaki *Dioskorides* yazmasındaki tıbbi bitkilerin arasında yer alan gülfidanıdır (Demiriz, 2007, s. 1-3). Erken dönemlere örnek verilecek diğer bir eser ise; Belki P'i-ling'in *Kutsal Lotus* eseri, XIII. yüzyıla tarihlendirilen, Çin menşeli uzak doğu özellikleri taşıyan nadir bir eserdir (Demiriz, 2007, s. 4). Diğer yandan natüralist üslupta çiçek örneklerini; Leonardo Da Vinci'nin doğa gözlemciliği ile yaptığı *Anemone* ve *Menekşeler* adlı çiçek tasvirleri eskizlerinde çok ince ve detaylı bir şekilde görmekteyiz (Demiriz, 2007, s. 10-11). Geç Orta Çağ ve Rönesans dönemi batı Hristiyan kültüründe *Book of Hours* denilen dua kitaplarındaki resim ve yazıların etrafında, efsanevi yaratıklar ve bitki tasvirlerinin sıkça yer aldığı görülmektedir. Britanya Kütüphanesi'nde, 54782 envanter numara ile kayıtlı, 1483'e tarihlendirilen *Hasting Hours* eserinde ve Lemin Kütüphanesi, Moskova f.183, 447 numaralı *Book Of Hours* (XV. yüzyılın son çeyreği) eserinde yine çiçek resimleri yer almaktadır (Demiriz, 2007, s. 11-14). Erken dönemlerde kitaplarda yapılan çiçek resimlerin ilk örneklerini oluşturan bu eserler, sonraki dönemlerin kitap sanatlarında daha farklı form ve şekilleriyle görülmeye başlanmıştır. Osmanlı kitap sanatlarında ise daha geniş bir alana yayılarak natüralist çiçek üslubu ile yerini almıştır.

XVI. yüzyıl başlarında Osmanlı tezhip sanatında yeni üsluplar ortaya çıkmaya başlar. Sultan Selim'in 1514'te Tebriz'e yaptığı sefer sonrası son Timurlu devleti Sultanı Bediüzzaman Mirza ve yanında Heratlı sanatkârları İstanbul'a getirmesiyle bu akımların etkisi görülmeye başlar. Sultan Selim'in Tebriz'den getirdiği bu sanatkârların ortaya koyduğu eserlerle Osmanlı tezhip sanatı yeni boyutlar kazanır (Taşkale, 2010, s. 7-20). Osmanlı devletinde XVI. yüzyılın ortalarına doğru bahçe ve çiçek kültürü önemli bir seviyeye ulaşmıştır. Matrakçı Nasuh'un *Menzilname*'sinde veya selimnamelerde natüralist üslupta yapılmış motifler bu dönemde yer yer görülmeye başlamıştır. Diğer ülkelerde gelişen çiçek kültürüyle birlikte XVI. yüzyılın ünlü sanatçılarından olan Karamemi'nin geleneklerin dışına çıkarak yepyeni bir üslup yaratmasına ortam hazırlamıştır (Atasoy, 2016, s. 9). XVI. yüzyılın ortalarında ise Osmanlı sarayında Şahkulu'nun talebesi olan müzehhip Karamemi, natüralist motifleri stilize ederek yeni bir üslup başlatmıştır (Biol, 2012, s. 61-62). Karamemi'nin üslubu ile Osmanlı süsleme sanatının bütün dallarında natüralist bitkiler ile süslemeler görülmeye başlanmıştır.

Sultan Süleyman'ın İstanbul Üniversitesi Kütüphanesi (T 5467 envanter) ve Topkapı Sarayı Müzesi Kütüphanesi'nde bulunan *Muhibbi Divanı* (R 738 m envanter) süslemeleri daha sonra çeşitli sanat dallarında kullanılan natüralist çiçek desenlerinin ilk örneklerini taşıması bakımından önemlidir (Demiriz, 2007, s. 11-14). Yarı natüralist üsluptaki çiçekler, Karamemi'nin XVI. yüzyıl süsleme sanatına getirdiği yeniliklerin bir parçası olan motifleridir. Yarı natüralist çiçeklerden gül, lale, sümbül, nergis, karanfil, çiçek açmış bahar ağaçları ve servi gibi motifler Karamemi'nin deseninde yeni bir üslupla kullanılmıştır (Ünver, 1951, s. 42-71). Karamemi'nin natüralist çiçek üslubu ile süslenen kompozisyonlarında tabiatta bulunan çiçekler yer almıştır. Çeşitli natüralist bitkiler stilize edilerek kompozisyon içerisinde farklı formlar ile kullanılmıştır. Halkâr süslemelerindeki natüralist bitkilerin simetrik ya da serbest formlarda tezyin edilmesi sanatçının tasvir biçimidir. Kanuni Sultan Süleyman döneminde bahçe çiçekleri, stilize ya da yarı stilize formlarıyla tezhip sanatında kullanılmıştır (Üçer, Üçer, 2020, s. 22-31).

Yarı natüralist çiçekler ilk ortaya çıktıklarında Mushaf'ların sure başlarında, ufak ot kümelerinin içinde yer alırken XVI. yüzyılın başlarından itibaren hasbahçe çiçekleri ile gelişen bir üsluba kendini bırakmaktadır (Biol, Derman, 2004, s. 113). Dönemler içerisinde en usta ellerden çıkmış yazma eserlerin tezyinatında stilize edilmiş çiçek tasvirlerini görmek mümkündür. XVII. yüzyılda ise kısmen üsluplaştırılmış çiçek açmış bahar dalları veya meyve vermiş ağaçlar, serviler XVI. yüzyıl Karamemi üslubunun devamı niteliğindedir (Biol, 2012, s. 61-62). XVII. yüzyılda Gazneli Mahmud'un şiirlerini içeren 1685 tarihli *Gaznevi Albümü*'nde, yapıldığı yüzyılın özelliklerini yansıtan birçok çiçek tasviri yer almaktadır. Ali Çelebi'nin, Nuruosmaniye Kütüphanesi'nde bulunan 1667 tarihli *Şükûfenâme*'sinde en sevilen çiçekler kullanılmıştır (Atasoy, 2011, s. 160). Bu dönemde çeşitli çiçek tasvirlerinin yer aldığı Chester Beatty Kütüphanesi'ndeki 1620 tarihli *Astrolojik Almanak* eseri (MS 434 envanter), Topkapı Sarayı Müzesi Kütüphanesi'nde *Mir'at el Edvar*, *Mirkat el Ahbar* (R 1397 envanter) ve Topkapı Sarayı Müzesi Kütüphanesi'nde bulunan Yazı Koleksiyonu (H 2307 envanter) gibi eserler söylenebilir (Demiriz, 2005, s. 52-72).

XVIII. yüzyılın ilk çeyreği ile natüralist çiçekler, minyatür özelliğinde geliştirilerek Şukufe adıyla Türk sanatında kullanılmaya başlanmıştır (Biol, 2012, s. 61-62). Ali Üsküdari, (Duran, 2008, s. 23) Abdullah Buhari, Ali Çakeri ve Ahmed Hazine gibi sanatkarlar XVIII. yüzyılın önde gelen çiçek ressamlarıdır (Duran, 2018, s. 177-199). XVIII. yüzyıl çiçek tasvirlerinin yer aldığı eserler arasında, Topkapı Sarayı Müzesi

Kütüphanesi'nde bulunan ve içerisinde kırk iki adet sümbül resmi olan, H 423 envanter numaralı, 1736 tarihli *Sümbül-nâme* (Atasoy, 2011, s. 160-179), Osmanlı laleleri ile ilgili bilgi veren 1725 yıllarda yapıldığı düşünülen *Lâle Mecmûası* (Duran, 2018, s. 177-199) ve Ali Üsküdarî'nin İstanbul Üniversitesi Kütüphanesi, T 5650 envanter numaralı, 1140h./1727m. tarihli, otuz adet çiçek resminin yer aldığı *Mecmûa-i Gazeliyyât* gibi eserleri saymamız mümkündür. Ali Üsküdarî'nin *Mecmûa-i Gazeliyyât*'ında yer alan hafif gölgelendirmeli çiçekler bir natüralizm akımı getirmişse de XVIII. yüzyılda Osmanlı sanatında görülen batı sanatı etkisine bağlanmıştır (Atasoy, 2011, s. 160-179). Bu yüzyılda süsleme sanatında Avrupa bezeme ilkeleri Ali Üsküdarî'nin eserlerinde hissedilmekte ve sanatçının klasikle yeniyi karakteristik yapılarından vazgeçmeden, bozmadan birlikte kullandığı ve bu şekilde kendine has üslubunu oluşturduğu görülmektedir (Duran, 2018, s. 177-199). XIX. yüzyıl Türk Rokokosu ve Barok üslûptaki süsleme anlayışına Ampir eklenince, simetrik, asimetrik saksı, sepet ve vazo tasvirleri ışık-gölge ile resmedilen natüralist üslûptaki çiçeklerin kullanımı artmıştır (Duran, 2018, s. 177-199). 1847 yılında hazırlandığı düşünülen içerisinde tam sayfa çiçek ve meyve resimleri bulunan *Divan-ı İlhamî* adlı eserdeki natüralist üslûptaki çiçek tasvirleri XIX. yüzyılın seçkin örneklerdendir (Atasoy, 2011, s. 201).

YÖNTEM

Bu araştırma nitel araştırma yöntemlerinden doküman analizine uygun yapılmıştır. Bu doğrultuda doküman analizi; araştırılan konuyla ilgili dokümanların bilimsel esaslara uygun olarak detaylanması anlamına gelmektedir (Kıral, 2020, s. 170-189). Tarihçilerin ve arkeologların bir kültür veya medeniyetin geçmişine ilişkin özellikleri kullandıkları bir yöntemdir. Bundan ötürü araştırılması amaçlanan gerçek ve olgular ile ilgili bilgi içeren yazılı malzemeler, resimler ve geçmiş hakkında bize bilinmeyen sunan kaynaklardır (Yıldırım, Şimşek, 2011, s.187). Araştırma sonucunda elde edilen veriler betimsel olarak yorumlanmıştır.

Hoca Sadeddin Efendi'nin *Selimname*'sindeki natüralist üslûptaki çiçek resimlerinin incelendiği bu çalışmanın verileri, Uppsala Üniversitesi Kütüphanesi dijital veri tabanından elde edilmiştir. İlgili kütüphanenin dijital arşiv kayıtlarından ulaşılan bu yazma eserin tezyinatında kullanılan motifler; metaforik anlamlarıyla birlikte renk, biçim ve kompozisyon özellikleri açısından ele alınıp değerlendirilmiştir. Ayrıca motiflerin başka eserlerdeki kullanımı ile ilgili bilgiler verilerek, çizimleri yapılmıştır.

BULGULAR VE TARTIŞMA

Hoca Sadeddin Efendinin *Selimname* 'sinde yer alan Natüralist üsluptaki çiçek resimlerinin incelendiği bu çalışmada elde edilen veriler iki tema altında toplanıp, sunulmuştur. Buna göre ilk tema olan cilt özelliği başlığı altında eserin cilt özellikleri betimsel olarak aktarılmıştır. İkinci temada ise eserin tezhip özellikleri başlığı altında motiflerin anlamı, renkleri, kompozisyon özellikleri ve çizimleri aktararak, natüralist bitkilerin yer aldığı nüshalardan söz edilmiştir.

Cilt Özellikleri

Selimname; Katalog KV Zettersteen, 492 envanter numara ile Uppsala Üniversitesi Kütüphanesi'ndeki Arapça, Farsça ve Türkçe el yazmaları içerisinde yer almaktadır. Kırmızı-kahverengi deri ile kaplı olan eserin ölçüleri; 20,6 x 12,5 cm boyutlarında ve 0,6 mm kalınlığındadır (Görsel 1). Eser, Hoca Sadeddin (1536-1599) tarafından yazılmıştır. Eserin eski sahipleri Oscar II (1829-1907) ve Sultan Abdülhamid'dir (1842-1918).

Görsel 1. Hoca Sadeddin Efendi'nin *Selimname* Eserinin Cildi (Alt ve Üst Kabi)

Eserin cilt tezyinatı özelliklerine bakıldığında; alt ve üst kabında çiçek buketi, dört tarafında köşebent ve dış pervazdan oluşan bir kompozisyonun yer aldığı görülmektedir. Cildin ortasında çiçek buketinde goncagüller ve yapraklardan oluşan bir kompozisyon bulunmaktadır. Çiçek buketi estetik bir şekilde bağlanmıştır. Buketin dört tarafına sarmal yapraklarla ½ simetrik oranda köşebentler yapılmıştır.

Çiçek buketi, köşebentler iç ve dış pervazlar altın ile bezenmiştir. Cildin alt ve üst kabı, miklebi, sertabı mevcuttur. Cildin derisinin alt ve üst kabı, miklebi kırmızı deridir ancak sertabı, sırtı ve kenarları kahverengidir. Mahfazası olan eserin cildi iyi durumdadır. Naturalist bitkilerle bezenen cild kabı, eserin içerisinde yapılan süsleme ile uyumludur.

Tezhip Özellikleri

Hoca Sadeddin'in *Selimname*'sinin tezyinatında kullanılan motiflerin anlamları, renkleri, kompozisyon özellikleri açısından değerlendirilmesi ve yarı natüralist üslupta motiflerin başka eserlerdeki tasvirlerine ilişkin örneklerine bakıldığında; eserin varak 1b-2a, 7b-8a, 14b-15a, 20-b-21a, 23b'de gül motifi süslemesi yer almaktadır. Gül motifi sembolü Hz. Muhammed'i temsil etmekte ve kokusuna atfedilmektedir (Özönder, 2003, s. 57). Bu motif Osmanlı kitap sanatında natüralist üsluba yönelik birçok süsleme içerisinde karşımıza çıkmaktadır. Hz. Muhammed'in sembolü olan gül, sevgilinin yüzü ve endamı olarak da bilinmektedir (Demiriz, 2005, s. 278).

Eserin 1b varağı tezyinatında; açık nohudi renk kâğıt üzerine, 17 satırdan oluşan, talik hattıyla yazılan metin alanın üstüne başlık tezhibi yapılmıştır (Görsel 2). Başlık tezhibinde ½ simetrik bir desen uygulanmıştır. Taç formunda yapılan tezyinatta rumilerle zemin ayırımı yapılmıştır. Rumiler altın ve mavi ile renklendirilirken yazı alanı ve zemin altın ile bezenmiştir. Zemini silme altın olan kalın bir bordüre penç ve yaprak motiflerinden süsleme yapılmıştır. Başlık tezhibinin etrafına kırmızı ve altın ile cetveller çekilmiştir. İri penç ve rumi motifleri ile oluşturulan desen, mavi dendan ve mavi-kırmızı tığlarla nihayetlendirilmiştir. Yazı alanının sağ ve alt tarafına birbirinden bağımsız ancak benzer gül motifleri ile halkâr süslemesi yapılmıştır. Pembe ile renklendirilen güllere altınla tahrir çekilmiştir. Geniş ölçüde gül yapraklarına yer verilmiş ve yaprakların detayları altın ile süslenmiştir. 1b varağı tezyinatındaki kompozisyon düzenlemesinde bitkisel motifler orantılı biçimde doluluk-boşluk oranı göz önünde bulundurularak yapılmıştır. Halkâr süslemesinde yer alan gül motiflerinin altın ile tahrirlenmesi süslemeyi parlak gösterirken halkâr alanına zerefşan uygulaması daha müessir kılmıştır. Halkâr süslemesinin iki tarafına altın ile cetvel çekilmiş ve süslemesi tamamlanmıştır.

Eserin 2a varağına; 21 satırdan oluşan yazı alanının dört tarafına altın ile cetvel uygulanarak yazı alanının soluna, altına ve üstüne birbirinden bağımsız gül motifleri ile halkâr süslemesi yapılmıştır. 1b varağındaki gül motifleri benzer form ve

biçimler ile tasvir edilmiştir. Pembe ile renklendirilen gül motifleri yeşil yapraklarla detaylandırılmıştır. Gül motifleri ve yaprak detayları altın ile tahrirlendirilmiştir. Halkâr süslemesinin üç tarafına altınla cetvel çekilerek süslemesi tamamlanmıştır. Eserin 1b ve 2a varağında herhangi bir yıpranma ve yırtılma söz konusu değildir. 2a varağı halkâr süslemesinde yer alan gül motiflerinin altın ile detaylandırılıp, tahrirlenmesi süslemeyi parlak göstermektedir.

Görsel 2. Hoca Sadeddin Efendi'nin Selimname Eserinin Varak 1b Serlevha Tezhibi, 1b ve 2a Halkâr Süslemesi

Çizim 1. Emlak, S. Varak 1b ve 2a'dan Gül Motifi Çizim Örnekleri

Natüralist bitkilerin ortaya çıkışından itibaren gül motifi, yaygın ve sürekli olarak kullanılan bir çiçek olmasının yanı sıra divan şiirinde, lale devrinde kullanıldığından bile daha çok kullanılan bir motif olmuştur. Kitap sanatında sayısız örneklerine rastlayacağımız gül motifini, XVI. yüzyılda *Muhibbi Divan*'ının her iki nüshasında yer

alan halkâr süslemelerindeki az stilize edilmiş örneklerinden tanımaktayız. Topkapı Sarayı Müzesi Kütüphanesi (R 738m) ve İstanbul Üniversitesi Kütüphanesi'nde (T 5467) yer alan Karamemi imzalı eserlerin küçük başlık tezyinatlarında zarif gül örneklerine (Demiriz, 2005, s. 278) rastlamaktayız. Daha sonraki yüzyıllarda murakkalarda, albümlerde, ciltlerde ve bilhassa dini konulu eserlerin tezyinatında sıkça rastladığımız gül motifi; tezyinatta buket şeklinde, bağımsız ya da tek başına tezyin edildiği gibi, vazoda veya sepet içerisinde pek çok çeşit bezeme şekilleriyle kitap sanatlarında yer almıştır.

Sümbül; Divan ve halk şiirinde çok fazla duyduğumuz ve sevgilinin saçına benzetilen bir motiftir. Kitap sanatlarında kullanılan sümbül motifinin stilize edilmiş birçok çeşidi bulunmaktadır (Demiriz, 2005, s. 286). Eserde sümbül motifini farklı formlarda varak 2b-3a, 8b-9a, 13b-14a, 19b-20a, 21b-22a'da en çok kullanılan motif olarak görmekteyiz. Eserin 2b-3a varağına 21 satırdan oluşan yazı alanının dört tarafına altın ile cetvel uygulanarak, yazı alanının üç tarafına birbirinden bağımsız sümbül motifleri ile halkâr süslemesi yapılmıştır (Görsel 3). 2b ve 3a varağındaki sümbül motifleri benzer form ve biçimler ile tasvir edilmiştir. Geniş ölçüde sümbül yapraklarına yer verilmiş ve yaprakların detayları altın ile bezenmiştir. 2b-3a varağı tezyinatındaki kompozisyon düzenlemesinde bitkisel motifler orantılı biçimde doluluk-boşluk oranı göz önünde bulundurularak yapılmıştır. Pembe ve mor ile renklendirilen sümbül motifleri, yeşil uzun yapraklarla detaylandırılmıştır. Sümbül motifleri ve yaprakların detayları altınla tahrirlenmiştir. Halkâr süslemesinin üç tarafına altın ile cetvel çekilerek süslemesi tamamlanmıştır. Eserin 2b ve 3a varağında herhangi bir yıpranma ve yırtılma söz konusu değildir. 2b-3a halkâr süslemesinde yer alan sümbül motiflerinin altın ile tahrirlenmesi ve halkâr alanına zerefşan uygulanması varaklardaki süslemeyi daha parlak kılmıştır.

Görsel 3. Hoca Sadeddin Efendi'nin Selimname Eserinin Varak 2b-3a Halkâr Süslemesi

Çizim 2. Emlak, S. Varak 2b-3a Sümbül Motifi Çizim Örnekleri

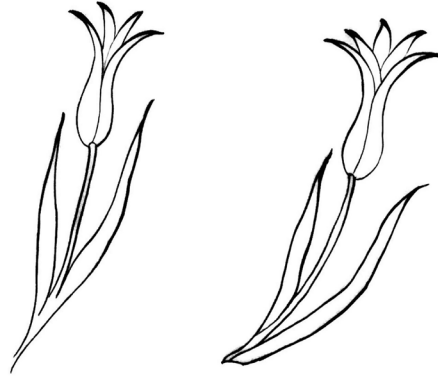
Natüralist bitkilerden sümbül motifinin başka örnekleri incelendiğinde; Topkapı Sarayı Müzesi Kütüphanesi'ndeki Kanuni Sultan Süleyman'ın *Muhibbi Divanı* (1565) halkâr süslemelerinde ve küçük başlıklarda bu motifin yer aldığını görmekteyiz (Demiriz, 2005, s. 286). İstanbul Üniversitesi Kütüphanesi'nde bulunan *Muhibbi Divanı*'nda ise farklı formlarda sümbül motifi örneklerine yer verilmiştir (Atasoy, 2011, s. 141). Osmanlı sarayına takdim edilen bir çiçek kataloğu olan *Sümbülname*'de (Topkapı Sarayı Müzesi Kütüphanesi, H 413 envanter) kırk çeşit sümbüle yer verilmiştir. Daha sonraki yüzyıllarda ise *Gazneli Albümü*'nde, *İlhami Divanı*'nda (Topkapı Sarayı Müzesi Kütüphanesi, H 912 envanter) ve *Hidayet Divanı*'nda (Topkapı Sarayı Müzesi Kütüphanesi, H 919 envanter) sümbül motifi örnekleri yer almaktadır (Demiriz, 2005, s. 286).

Lale motifi Osmanlı sanatına en önce giren motiftir. Çok sık karşılaştığımız bir motif olan lale (Demiriz, 2005, s. 282-283) ebceet hesabında 66 sayısına eşdeğerdir. Bu

sayı değeri Allah ve Hilal kelimeleriyle de aynıdır. Bu sebeptendir ki tezhip sanatında ayrı bir önemi olan lale motifi tezyinatta çok fazla kullanılmıştır (Özönder, 2003, s.117-118). Ancak eserde lale motifi incelendiğinde; farklı formlarda varak 3b-4a, 15b-16a, 22a-23b'de sümbül, gül ve karanfilden sonra en çok kullanılan motif olarak görülmektedir. Eserin; 3b-4a varacağına 21 satırdan oluşan yazı alanının dört tarafına altın ile cetvel uygulanarak, yazı alanının üç tarafına birbirinden bağımsız lale motifleri ile halkâr süslemesi yapılmıştır (Görsel 4). 3b ve 4a varacağındaki lale motifleri benzer form ve biçimler ile tasvir edilmiştir. Geniş ölçüde lale yapraklarına yer verilmiş ve yaprakların detayları altın ile bezenmiştir. 3b ve 4a varacağı tezyinatındaki kompozisyon düzenlemesinde bitkisel motifler orantılı biçimde doluluk-boşluk oranı göz önünde bulundurularak yapılmıştır. Kırmızı ve sarı ile renklendirilen lale motifleri yeşil uzun yapraklarla detaylandırılmıştır. Lale motifleri ve yaprakların detayları altınla tahrirlenmiştir. Halkâr süslemesinin üç tarafına altın ile cetvel çekilerek süslemesi tamamlanmıştır. Eserin 3b ve 4a varacağında herhangi bir yıpranma ve yırtılma söz konusu değildir. 3b-4a varacağındaki halkâr süslemelerinde yer alan lale motiflerinin altın ile tahrirlenmesi süslemeyi canlı gösterirken halkâr alanına zerefşan uygulaması tezyinatı daha parlak hale getirmiştir.

Görsel 4. Hoca Sadeddin Efendi'nin Selimname Eserinin Varak 3b-4a Halkâr Süslemesi

Çizim 3. Emlak, S. Varak 3b-4a Lale Motifi Çizim Örnekleri

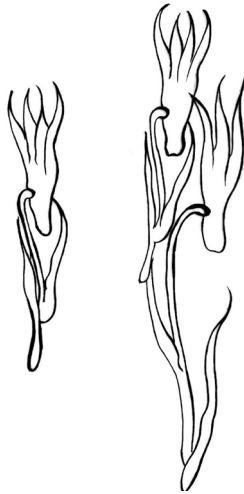
Lale motifinin başka örneklerine baktığımızda; Topkapı Sarayı Müzesi Kütüphanesi'ndeki Kanuni Sultan Süleyman'ının (1565) *Muhibbi Divanı*'nda farklı tasvirleri ile karşılaşmaktayız (Atasoy, 2011, s. 140-141). Karamemi'nin çeşitli çiçek bezemelerinde laleler, farklı renk ve formlarda buluşmuştur (İrepoğlu, 2012, s.150). Lale motifinin gerçekçi ve doğal duruşu kitap sayfalarına sanatkar tarafından tam bir bahçe imgesi gibi tasvir edilmiştir. Kitap sanatlarında lale motifi örneklerini XVIII. yüzyılda *Gaznevi Albümü*'nde (İstanbul Üniversitesi Kütüphanesi, T 5461 envanter), uzun formları ile karışık buketlerde (Topkapı Sarayı Müzesi Kütüphanesi EH 141; Y envanter), marjlardaki küçük buketlerde (İstanbul Üniversitesi Kütüphanesi 5572 envanter, Topkapı Sarayı Müzesi Kütüphanesi EH 436 envanter), yazı araları ve koltuk tezhiplerinde (Topkapı Sarayı Müzesi Kütüphanesi, B 17 envanter, İstanbul Üniversitesi Kütüphanesi A 6512 envanter), ciltlerde, şemselerde (Topkapı Sarayı Müzesi Kütüphanesi EH 2277, Topkapı Sarayı Müzesi Kütüphanesi EH 2690 envanter) ve lake ciltlerde (Topkapı Sarayı Müzesi Kütüphanesi H 2155 envanter) görmekteyiz. Abdullah Buhari eserlerinde lalelerin ucunun kordon gibi bükülmüş formları ve çok fazla uzun lale örnekleri bulunmaktadır. Diğer yandan Ayverdi koleksiyonunda bulunan 1716/27 tarihli *Lale Risalesi*'nde de birçok lale tasviri yer almaktadır (Demiriz, 2005, s. 282-283).

Siklamen; tavşan kulağı olarak bilinen bir bitkidir. Buhurumeryem; (Ayverdi, 2020, s. 2830) çuha çiçeği cinsinden, çiçekli, kokulu, diğer kokulu bitkilerle karıştırılarak buhur suyu olarak bilinen güzel kokulu suyun elde edilmesinde kullanılan bir bitkidir (Ayverdi, 2020, s. 429). İlginç ismi ile dikkat çeken siklamen motifini bükümlü taç yapraklarından tanımamız mümkündür (Demiriz, 2005, s. 286). Eserdeki siklamen motiflerine bakıldığında; farklı formlarda varak 4b-5a, 16b-17a'da en az tezyin

edilen motif olarak karşımıza çıkmaktadır. Eserin 4b- 5a varacağına, 21 satırdan oluşan yazı alanının dört tarafına altın ile cetvel uygulanarak, yazı alanının üç tarafına birbirinden bağımsız siklamen motifleriyle halkâr süslemesi yapılmıştır (Görsel 5). 4b ve 5a varacağındaki siklamen motifleri benzer form ve biçimler ile tasvir edilmiştir. 4b ve 5a varacağı tezyinatındaki kompozisyon düzenlemesinde siklamen motifleri orantılı biçimde tasvir edilmiştir. Kırmızı ve sarı ile renklendirilen siklamenler yeşil uzun yaprakları altın ile detaylandırılmıştır. Halkâr süslemesinin üç tarafına altın ile cetvel çekilmiş ve süslemesi tamamlanmıştır. Eserin 4b ve 5a varacağında herhangi bir yıpranma ve yırtılma söz konusu değildir. 4b-5a varacağındaki halkâr süslemelerinde yer alan siklamen motiflerinin altın ile tahrirlenmesi süslemeyi parlak göstermektedir. Halkâr alanına zerefşan uygulaması ise tezyinatı daha canlı kılmaktadır.

Görsel 5. Hoca Sadeddin Efendi'nin Selimname Eserinin Varak 4b-5a Halkâr Süslemesi

Çizim 4. Emlak, S. Varak 4b-5a Siklamen Motifi Çizim Örnekleri

Kitap sanatlarında siklamen motifinin kullanıldığı eserler arasında; Chester

Beatty Kütüphanesi MS 434 envanter numaralı, 1620 tarihli *Astroloji Almanak* eseri ve sonraki yüzyıllarda İstanbul Üniversitesi Kütüphanesi, T5650 envanter numaralı *Gazeller* (1727/28) kitabı, Rasih Nuri İleri koleksiyonunda *Şukufename* (1780 yıllarına tarihlendirilen) gibi eserler yer almaktadır. Siklamen motifi tek başına ya da Şukufe demeti içerisinde başka bitkilerle tasvir edilmiştir (Demiriz, 2005). Siklamen motifine XVI. yüzyılda az rastlanılmasına rağmen *Selimname*'de kullanılan örnekleri ile XVI. yüzyıl yazma eserlerinde nadirde olsa tezyinatta tercih edilen bir motif olduğunu kanıtlar niteliktedir.

Bulut motifi; Simurg ve ejderha boğuşmasında şiddet ve öfke halinden burunlarından çıkan ateş ve buharın tasviridir. Ancak diğer yandan tabiatta bulunan bulutların üsluplaştırılarak münhani şekilleri ile kullanılmasıdır. VXI. ve XVII. yüzyılda çok yaygın bir şekilde kitap sanatlarında kullanılan bir motif olmuştur (Özkeçeci, 1992, s. 25, Yılmaz, 2004, s. 33). Eski Çin sanatı ve İran sanatında bilhassa minyatürlerde konular efsanelere bağlanmaktadır. Motiflerde konulara uygun şekilde ya da imge olarak tasvir edilmiştir. Türkler ilham kaynağı olarak tabiatı seçmiştir. Bu sebeple Türkler 'de Bulut'un çıkış noktasının tabiat olduğu söylenebilir (Biol, Derman, 2004, s.153). Eserdeki bulut motifleri ise farklı formlarda varak 5b-6a, 11b-12a, 17b-18a'da siklamenden sonra az tercih edilen bir motif olmuştur.

Eserin 5b-6a varağına, 21 satırdan oluşan yazı alanın dört tarafına altın ile cetvel uygulanarak yazı alanının üç tarafına birbirinden bağımsız bulut motifleriyle halkâr süslemesi yapılmıştır (Görsel 6). 5b-6a varağında aynı formlarla bulut motiflerine yer verilmiş ve detayları altın ile bezenmiştir. 5b ve 6a varağı tezyinatındaki kompozisyon düzenlemesinde bitkisel motifler orantılı biçimde yapılmıştır. Kırmızı ve sarı ile renklendirilen bulut motifleri tek bir form ile tasvir edilmiştir. Bulut motiflerindeki dendanlar altınla tahrirlendirilmiştir. Halkâr süslemesinin üç tarafına altın ile cetvel çekilmiş ve süsleme tamamlanmıştır. Eserin 5b ve 6a varağında herhangi bir yıpranma veya yırtılma söz konusu değildir. 5b-6a varağındaki halkâr süslemelerinde yer alan bulut motiflerinin altın ile tahrirlenmesi ve halkâr alanına zerefşan uygulaması süslemeyi daha parlak göstermiştir.

Görsel 6. Hoca Sadeddin Efendi'nin Selimname Eserinin Varak 5b-6a Halkâr Süslemesi

Çizim 5. Emlak, S. Varak 5b-6a Bulut Motifi Çizim Örnekleri

Osmanlı-Türk tezhiyatında bulut motifi 899/1494 yılında Şeyh Hamdullah'ın hazırladığı Mushaf ile görülmeye başlar (Yılmaz, 2004, s. 33-34). Şeyh Hamdullah yazmasında bulunan bulut motifleri, yapılan kompozisyonlarda belirgin şekilde yer tutmaktadır. Sure başı tezhiplerinde kullanılan bulut motifleri zaman zaman desenin bölümlerinde sınırlayıcı olarak kullanılmıştır (Doğanay, 1999, s. 225-234). Türk süsleme sanatında ortaya çıktığı günden itibaren birçok yazma eserin süslemesinde yer alan bulut motifi; Kanuni Sultan Süleyman'ın (1565) *Muhibbi Divanı*'nda da çok kullanılan bir motif olmuştur. Divanın koltuk tezhiplerinde ve halkâr tezhiyatında yer almaktadır (Atasoy, 2016, s. 219-22).

Karanfil motifi kırmızı, pembe, rengarenk açan düğüm düğüm, ince saplı güzel kokulu bir bitkidir (Ayverdi, 2020, s. 1593). Asya kökenli olan Karanfil motifine Anadolu Selçuklu Türklerinin çini ve taş işçiliğinde rastlanmaktadır. Osmanlı sanatında karanfil motifi süsleme unsuru olarak kullanılmaktadır (Ünver, 1966, s. 5-12). Divan edebiyatında ise karanfil sevgilinin güzel yüzüne, saçındaki zülfüne, bakışlarına, yeni bir geline ve abdala benzetmeler (Sona, 2015, s. 307-315) ile ilişkilendirilmiştir. Eserde karanfil motifi tasvirleri incelendiğinde farklı formlarda 6b-7a, 12b-13a, 18b-19a, 23b gül ve laleden

sonra en çok kullanılan motif olduğu belirlenmiştir. Eserin 6b- 7a varacağına, 21 satırdan oluşan yazı alanının dört tarafına altın ile cetvel uygulanarak yazı alanının üç tarafına birbirinden bağımsız karanfil motifleri ile halkâr süslemesi yapılmıştır (Görsel 7). 6b ve 7a varacağındaki karanfil motifleri benzer form ve biçimler ile tasvir edilmiştir. Küçük küçük karanfil yapraklarına yer verilmiş ve yaprakların detayları altın ile bezenmiştir. 6b ve 7a varacağı tezyinatındaki kompozisyon düzenlemesinde bitkisel motifler orantılı biçimde yapılmıştır. Kırmızı ile renklendirilen karanfil motifleri yeşil kısa yapraklarla detaylandırılmış ve altınla tahrirlenmiştir. Halkâr süslemesinin üç tarafına altın ile cetvel çekilmiş ve süslemesi tamamlanmıştır. Eserin 5b-6a varacağında herhangi bir yıpranma ve yırtılma söz konusu değildir. 5b-6a varacağındaki halkâr tezyinatında yer alan karanfil motiflerinin altın ile tahrirlenmesi ve halkâr alanına zerefşan uygulaması süslemeyi münevver kılmıştır.

Görsel 7. Hoca Sadeddin Efendi'nin Selimname Eserinin Varak 6b-7a Halkâr süslemesi

Çizim 6. Emlak, S. Varak 6b-7a Karanfil Motifi Çizim Örnekleri

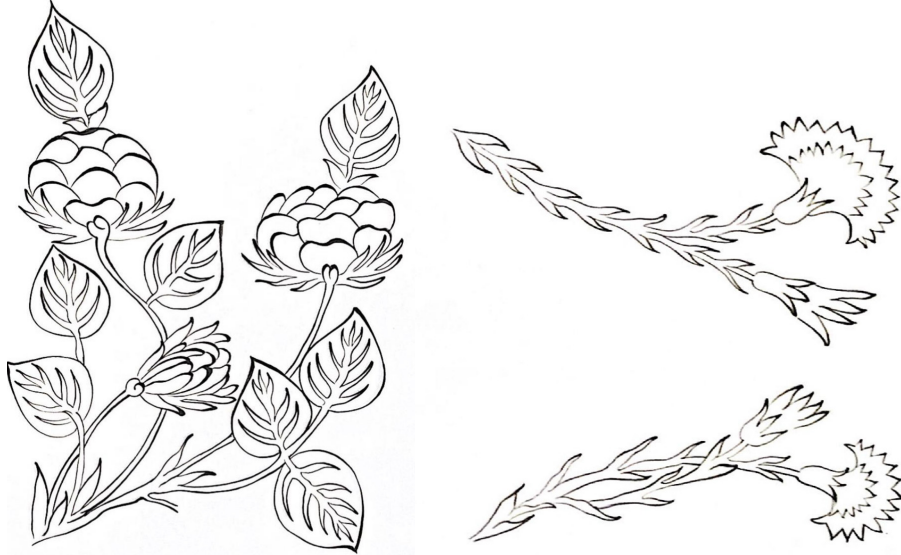
Karanfilin kullanıldığı alanlara bakıldığında; Osmanlı sanatında en çok divanlarda yer aldığı görülmektedir. Farklı motiflerle bir arada kullanılan ve karanfilin ilk örneklerini veren yazma eserler arasında (Atasoy, 2011, s. 41) başta Topkapı Sarayı

Müzesi Kütüphanesi'nde bulunan *Muhibbi Divanı* gelmektedir. İstanbul Üniversitesi Kütüphanesi'ndeki *Muhibbi Divanı* ile Topkapı Sarayı Müzesi Kütüphanesi'nde bulunan *Muhibbi Divanı*'nın halkâri bezemelerinde kullanılan karanfil motifleri, küçük başlık süslemelerinde de kullanılmıştır (Demiriz, 2005, s. 281). Sonraki yüzyıllarda İstanbul Üniversitesi Kütüphanesi T 5657 envanter numaralı *Gaznevi Albümü*'nde, *Gazeller Albümü*'nde, Kur'an Kerim ve Dua kitaplarında ayrıca vazo içerisinde tezyin edilen karanfil motifleri görülmektedir.

Eserde en çok kullanılan iki motifin bir arada tezyin edildiği ketebe kaydı süslemesinde daha önceki varaklarda görülmeyen bir kompozisyon ile karşılaşılır (Görsel 8). 11 satırdan oluşan ketebe kaydının (23b) etrafı, yazı alanı çerçevelenecek şekilde altın ile cetvelenmiştir. Yazı alanının altına ketebe kaydı (hatime, ferağ) süslemesi yapılmıştır. Bu alandaki natüralist üslupla tezyin edilmiş gül motifleri, tek bir kökten açmış iki gül ve tomurcuk bir gül betimlemesi ile karşımıza çıkar. Güllerin tahrirleri, detayları ve zereşan uygulaması muazzam bir gösteriş sergilemektedir. Ketebe kaydı ve süslemesinin yer aldığı alanın dört tarafına altın ile cetvel uygulanmış ve üç tarafına birbirinden bağımsız karanfil motifleri ile halkâr süslemesi yapılmıştır. Eserin 23b varağındaki karanfil motifleri benzer form ve biçimler ile tasvir edilmiştir. Açmış karanfillerin yanı sıra gonca karanfiller ve küçük karanfil yaprakları görülmektedir. 23b varağı tezyinatında, natüralist bitkisel motifler kompozisyon içerisinde orantılı biçimde yerleştirilmiştir. Pembe ile renklendirilen gül ve kırmızı renk karanfil motifleri uyum içerisinde tasvir edilmiştir. Karanfil motifinin yeşil kısa yaprakları ile gül motifinin geniş, iri yaprak detayları altın ile tahrirlenmiştir. Halkâr süslemesinin üç tarafına altın ile cetvel çekilmiş ve süslemesi tamamlanmıştır. Eserin 23b varağında herhangi bir yıpranma söz konusu değildir. 23b varağındaki ketebe kaydı ve halkâr tezyinatında yer alan motiflerin altın ile tahrirlenmesi süslemeyi canlı göstermektedir.

Görsel 8. Hoca Sadeddin Efendi'nin *Selimname* Eserinin Varak 23b, Ketebe Kaydı ve Halkâr Süslemesi

Çizim 7. Emlak, S. Varak 3b, Ketebe Kaydı Süslemesinden Gül ve Karanfil Motifi Çizim Örnekleri

Çalışmaya konu olan *Selimname* adlı eserdeki yarı üsluplaştırılmış motiflerin erken örnekleri, yoğun olarak Karamemi'nin eserlerinde yer aldığı görülmektedir. Karamemi'nin eserlerinde yarı stilize çiçekler, topraktan çıkan tek bir sap veya aynı dal üzerinde birden çok budak vermiş tasvirleri ile görülmektedir (Maktal, 2019, s. 85-97). *Selimname*'nin tezyinatında ise motifler, tek bir dal eğrisi üzerine yerleştirilmiştir. Bir varakta birden fazla bağımsız aynı motifin farklı şekilleri bulunmaktadır. *Selimname*'de tercih edilen kompozisyon biçimi ve çiçeklerin yerleştirilme şekli ise Amasya II. Bayezid Kütüphanesi'ndeki *Şah u Geda* eseri ile büyük ölçüde benzerlik taşımaktadır (Emlak, 2017).

SONUÇ

Türk sanatında önemli bir yere sahip olan yazma eserlerde yapılan süslemeler dönemin tezyinat anlayışı ile ilgili bilgiler vermektedir. Süslemeler; dönemler içerisinde sanatkârın imge ve yeni üsluplar meydana getirme gayretinden gelişmiştir. Yazma eserlerdeki yarı natüralist üsluptaki çiçek resimleri farklı yüzyıllarda çeşitli biçimleri ile karşımıza çıkmaktadır. Yazma eserlerde kullanılan tezyinatın kimi zaman sanatçının tasavvuru ile gelişmiş olabileceği gibi kimi zaman metnin içeriğine uygun olarak da resmedildiği söylenebilir. Bu sebeple motiflerin sembolik anlamlarına işaret eden betimlemelere metin içerisinde yer verilebilir. Hoca Sadeddin Efendi'nin *Selimname* eserinde kullanılan motiflerin sembolik açılımlarında; gül motifinin peygamber efendimizin güzel kokusuna, sevgilinin yüzü ve endamına, sümbül motifinin, sevgilinin saçına, lale motifinin Allah lafzına eş değer harflerle yazılmasına, siklamen motifinin tavşan kulağı olarak bilinen bir bitki olmasına, bulut motifinin simurg ve ejderha ile mücadelesinde öfke halinden burunlarından çıkan ateşe benzetilmesine, karanfil motifinin ise sevgilinin güzel yüzüne, bakışlarına, saçındaki zülfüne, abdala benzetmeleri ile ilişkilendirilmiştir. Buna ilişkin eserde kullanılan motiflerin sanatkâr tarafından metaforlar üzerinden resmedildiği düşünülebileceği gibi dönem üslubu ile de etkileşimleri söz konusu olabilir.

Hoca Sadeddin Efendi'nin *Selimname* adlı eseri değerlendirildiğinde; XVI. yüzyıl tezhip sanatında yeni bir üslup olarak ortaya çıkan yarı natüralist çiçek tasvirleri ile bezenmiş bir el yazmasıdır. Eserin 1b varağında başlık tezhibi, natüralist çiçeklerden 1b-2a, 7b-8a, 14b-15a, 20-b-21a, 23b varağında gül, 2b-3a, 8b-9a, 13b-14a, 19b-20a, 21b-22a varağında sümbül, 3b-4a, 15b-16a, 22a-23b varağında lale, 4b-5a, 16b-17a varağında siklamen, 6b-7a, 12b-13a, 18b-19a, 23b varağında karanfil ve 5b-6a, 11b-12a, 17b-18a varağında bulut motifleri yer almıştır. Halkâr süslemelerinde sadece yarı natüralist çiçek motifi ve bulut motiflerine yer verilmiştir. Kompozisyon düzenlemesinde yazı alanının üç tarafına halkâr süslemeleri yapılırken yalnızca 1b varağında iki tarafına yapılmıştır. Kompozisyonlarda ise Ketebe kaydı varağı hariç her sayfada tek bir motif çeşidinin farklı stilizasyonları yer almıştır. Eserin tezyinatındaki renklerde ise halkârî bezemelerde kırmızı, pembe, yeşil, sarı ve altının yoğunlukta kullanıldığı, mavi rengin ise sadece sümbül tasvirlerinde tercih edildiği görülmektedir. Yazma eser kompozisyon, motif ve renk bakımından bir bütünlük içerisinde süslenmiştir. Natüralist üslupta tezyin edilen eserlere örnek nüsha olması açısından önemlidir. Eserin yazıldığı döneme ve müzehhebine ilişkin bir tarihe

rastlanmamıştır. Ancak Hoca Saadeddin Efendi'nin yaşadığı yüzyıl (1536-1599) göz önünde bulundurulduğunda eserin XVI. yüzyılda yazıldığı ve aynı dönemin ünlü sanatkarı Karamemi'nin üslubundan etkiler taşıdığı söylenebilir. Osmanlı dönemine ait *Selimname*'nin 1b varağında bulunan başlık süslemesi dışında esere natüralist üslupta bir süslemenin hâkim olduğu ve kompozisyon özelliği bakımından bu üsluba yönelik nadir bir eser olduğu sonucuna varılmıştır.

Araştırma, yazma eserlerde kullanılan süsleme alanlarına ilişkin bilgi içermesi ve *Selimname* tezyinatında yer alan natüralist üslupta bitkilerin tasvirlerine, metaforlarına yönelik bilgi verdiği için ötürü araştırmacılara katkı sağlayacaktır. *Selimname*lerin süsleme özelliklerine ilişkin yapılan araştırmalar sınırlı bulunmaktadır. Bu doğrultuda tespit edilen her yazma eserin hem muhtevası hem de tezyinat bakımından incelenmesi, kuşaklara aktarılması ve belgelendirilmesine ihtiyaç duyulmaktadır. Araştırılan her yazma eserin yapıldığı döneminin sanat anlayışı ile ilgili bize bilgi vermesinin yanı sıra ilk yazılı kaynakların tezyinatlarının incelenip, gün ışığına çıkarılması Türk Sanatları alanına kazanımdır.

KAYNAKÇA

Argunşah, M. (2009). Türk Edebiyatında *Selimname*ler. *Türk Çalışmaları Uluslararası Diller, Edebiyat Dergisi*, 4(8), 31-47.

Atasoy, N. (2011). *Hasbahçe Osmanlı Kültüründe Bahçe ve Çiçek* (1. Baskı). İstanbul: Milenyum.

Atasoy, N. (2016). *Karamemi* (1. Baskı). İstanbul: Masa.

Ayverdi, İ. (2020). *Misalli Büyük Türkçe Sözlük* (5. Baskı). İstanbul: Kubbealtı.

Biol, İ., Derman, Ç. (2004). *Türk Tezyîni Sanatlarında Motifler* (4. Baskı). İstanbul: Kubbealtı.

Biol, A. İ. (2012). Tezhip. *İslâm Ansiklopedisi* (Cilt 41, s. 61-62). İstanbul: Türkiye Diyanet Vakfı.

Daş, A. (2003a). Hoca Saadeddin Efendi'nin Hayatı ve Eserleri. *Selçuk Üniversitesi Türkiyat Araştırmaları Dergisi*, 14, 165- 207.

Daş, A. (2003b). *Osmanlılarda Münşeât Geleneği, Hoca Saadeddin Efendi'nin Hayatı, Eserleri ve Münşeâtı*. (Yayımlanmamış Doktora Tezi). Ankara Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara.

Demiriz, Y. (2005). *Osmanlı Kitap Sanatlarında Doğal Çiçekler* (1. Baskı). İstanbul: Yorum Sanat.

Demiriz, Y. (2007). *Yüzyıllar Boyu Çiçek Ressamlığı* (1. Baskı). İstanbul: Yorum Sanat.

Doğanay, A. (1999). Bulut Motifi ve Osmanlı Sanatındaki İlk Örnekleri. *Divan: Disiplinlerarası Çalışmalar Dergisi*, 6, 225-234.

Duran, G. (2008). *Ali Üsküdârî Tezhip ve Ruganî Ustâdı, Çiçek Ressamı* (1. Baskı). İstanbul: Kubbealtı.

Duran, G. (2018). Osmanlı Tezhip Sanatında Natüralist Üslûpta Çiçekler. *Süleyman Demirel Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 31, 177-199.

Emlak, S. (2017). *Amasya II. Bayezid Kütüphanesinde Bulunan Şah u Geda Mesnevisinin Tezyinatı ve Özgün Tasarımlara Yansıması*. (Yayımlanmamış Doktora Tezi). Gazi Üniversitesi, Güzel Sanatlar Enstitüsü, Ankara.

İrepoğlu, G. (2012). *Lale Doğada, Tarihte, Sanatta* (1. Baskı). İstanbul: Yapı Kredi.

Kıral, B. (2020). Nitel Bir Veri Analizi Yöntemi Olarak Doküman Analizi. *Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 8(15), 170-189.

Maktal, A. (2019). Türk Tezyinatındaki Yarı Üsluplaştırma Anlayışının "Portakal Çiçeği" Örneğinde İncelenmesi. *Mecmua Uluslararası Sosyal Bilimler Dergisi*, 4(8), 85-97. DOI: 10.32579/mecmua.536731.

Özkeçeci, İ. (1992). *Türk Tezhip Sanatı ve Tezyini Motifler* (1.Baskı). Kayseri: Erciyes Üniversitesi Gevher Nesibe Tıp Tarihi Enstitüsü.

Özönder, H. (2003). *Ansiklopedik Hat ve Tezhip Sanatları Deyimleri, Terimleri Sözlüğü* (1. Baskı). Konya: Sebat.

Sadeddin, H. (_ _ _ _). *Selimname [Online Kütüphane Versiyonu]*. http://www.alvinportal.org/alvin/view.jsf?dswid=2962&searchType=EXTENDED&query=&aq=%5B%5B%7B%22A_FQ%22%3A%22Uppsala+Ottoman+Heritage%22%7D%5D%5D&aqe=%5B%5D&af=%5B%5D&pid=alvin-record%3A16116&c=31#alvin-record%3A16116

Severcan, Ş. (1992). Hoca Sadeddin Efendi ve Tarihçiliğimizdeki Yeri. *Erciyes*

Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi, 10(8), 73-78.

Sona, F. (2015). Divan Şiirinde Karanfil. *Uluslararası Sosyal Araştırmalar Dergisi*, 8(41), 307-315.

Taşkale, F. (2010). Gelenekten Geleceğe Tezhip Sanatında Bir Yolculuk. *İsmek El Sanatları Dergisi*, 9, 7-20.

Tekindağ, M. C. Ş. (1970). Selim-nameler, *İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Tarih Enstitüsü Dergisi*, 1, 197-230.

Uğur, A. (1978). Selim-nâmeler. *Ankara Üniversitesi İlâhiyat Fakültesi Dergisi*, 22(1), 367-380.

Uğur, A. (1980). Hoca Sadeddin Efendi'nin Selimnamesi. *Ankara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi İslam İlimleri Enstitüsü Dergisi*, 4, 225-241.

Uğur, A. (2009). Selimname. *İslam Ansiklopedisi* (Cilt 3, s. 440-441). İstanbul: Türkiye Diyanet Vakfı.

Üçer, M., Üçer, K. (2006). Somut Olmayan Kültürel Miras Ögesi Olarak Tezhib Sanatı. *Lale Kültür, Sanat ve Medeniyet Dergisi*, 1(1), 22-31.

Ünver, S. (1951). *Müzehhip Karamemi* (1. Baskı). İstanbul: İstanbul Üniversitesi.

Ünver, S. (1966). Çiçek Tarihimizde Türk Karanfilleri. *Türkiye Etnografya Dergisi*, 9, 5-12.

Yıldırım, A., Şimşek, H. (2011). *Sosyal Bilimlerde Nitel Araştırma Yöntemleri* (8. Baskı). Ankara: Seçkin.

Yılmaz, A. (2004). *Türk Kitap Sanatları Tabir ve İstılahları* (1. Baskı). İstanbul: Damla.